

**ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ
ПРИЗВИСЬК ДІЙОВИХ ОСІБ ТА ТОПОНІМІВ У
ПОЕМИ-КАЗЦІ «ЛИС МИКИТА» І. ФРАНКА**

Козелков К.

Творча спадщина Івана Франка, класика української літератури кінця XIX початку XX століть, насичена рясним синонімічним та антонімічним рядом, багатством діалектизмів, реалістичними описами народнопобутової звичаєвості українського народу завжди розпалювала зацікавленість перекладачів та представників краснописьменства Канади. Лише за 70-90 роки XX сторіччя читацький світ побачив твори письменника в англійському перекладі Дж. Уаєра, М. Скрипника. Важливе місце у творчому доробку І. Франка займають віршовані казки для дітей, серед яких найбільш значущою є казка-поема "Лис Микита". Цей твір, уперше побачивши читацький світ у 1890 році, залишається і донині бути українським самобутнім, актуальним твором. Автор "Лиса Микити" писав: "Я бажав не перекласти, а переробити стару повість про лиса, зробити її нашим народним добром, надати їй нашу національну подобу. Я, щоб так сказати, на чужий позичений рисунок наклав наші українські кольори" [1: 153].

А найперший англійськомовний варіант "Лиса Микити" (Fox Mykyta) І. Франка було здійснено Богданом Мельником і в 1978 році у видавництві Tundra Books книга з ілюстраціями В. Курелека вийшла у читацький англійськомовний світ. У 2000 році читач України мав змогу придбати цю книгу у двомовному варіанті (українська та англійська мови) з чудовими ілюстраціями Едварда Козака.

У другому накладі 2001 року спочатку книги читаємо: "Міжнародна Бібліотека Молоді в Мюнхені, Німеччина, рекомендує Лиса Микиту для читачів від 10-12 років і вище як найкращу із найкращих книжок дитячої

літератури у 110 країнах світу" [2: 2]. Така оцінка віршованої казки "Лис Микита" І. Франка підсилює відповідальність перекладача, примушує його виступати саме не в ролі "переспівувача", а знавця-ерудита рідної та чужинської мови.

Творча робота над англійським варіантом цієї поеми-казки насамперед вимагає від перекладача не лише ґрунтовних знань української та англійської мов, але вміння помітити і гідно оцінити секрети мовно-художнього багатства твору, в основі якого лежить народна розмовна мова, уміння І. Франка пересипати сюжетну канву від самого початку і аж до кінця твору мовними елементами: діалектизмами, приказками та прислів'ями, багатим синонімічним рядом, включаючи підтекст географічних локалізацій та прізвиськ головних персонажів твору.

Спочатку розглянемо дійові особи казки І. Франка "Лис Микита" і проаналізуємо їх крізь призму українських та англійських реалій як компонентів національно-культурного контексту [4: 38-45], поданого у перекладі Богдана Мельника. Зразу ж хочеться підкреслити, що прізвиська (а не назви!) дійових осіб взяті письменником І. Франком з українського народного тваринного епосу, первинне значення яких приховує яскраво виражену поведінку персонажів або риси їх характерів – Лис Микита, Ведмідь Бурмило, Вовк Неситий (він же Вовцюньо), Кіт Мурлика (він же Мурцьо), Заєць Яць, Цап Базилій (він же Базьо).

Прізвиська дійових осіб в українській народній казці грають неабияку роль, особливо тоді, коли героями виступають звірі. Перекладач не має ніякого морального права забувати про це. Один із найкращих теоретиків перекладознавства Європи Іржі Левий, суть завдання перекладача полягає саме у тому, щоб "передати ідейно-естетичну сторону змісту, а текст є лиш носієм цього змісту" [5: 53]

Порівняємо прізвиська головних персонажів віршованої казки "Лис Микита" І. Франка з варіантами, поданими в англійському перекладі: Лис Микита – Fox Мукута [2: 13] – Fox [2: 11] – Foxie [2: 35];

Ведмідь Бурмило – Bear, the Growler [2: 29] – Bear [2: 29] – the Growler [2: 31];

Вовк Неситий (він же Вовцюньо) – Wolf [2: 7] – Mister Wolf [2: 13] – Wolf, the Hungry [2: 85] – the Glutton [2: 115], Glutton [2: 117] – Wolfie [2: 93];

Кіт Мурлика – Purry Cat [2: 17] – Cat, the Purry [2: 45] – Moortsiu [2: 53] – Purry [2: 55] – Cat Moorlyka [2: 129];

Заєць Яць – Jack [2: 17] – Jack Rabbit [2: 17];

Цап Базілій (він же Базьо) – Billy [2: 141] – Bill [2: 143] – Old Bill [2: 135] – Goat [2: 145] – Old Goat [2: 145].

У перекладача не може виникати труднощів при перекладі англійською мовою прізвиськ деяких дійових осіб, адже ж уже прокладена англійська дорога творчої трансформації української народної казки на англійський ґрунт, де зустрічаємо Ivan the Fool та Koshchey the Immortal (Іван Дурак та Чахлик Невмирущий). Цей прикметниковий закон субстантивзації добре відомий і в народнопоетичній творчості Англії. Прізвисько одного з негативних героїв казки "Лис Микита" Wolf the Hungry (Вовк Неситий) непогано вписалося в сюжетну канву твору, адже ж в англійській мові прикметник "hungry" означає "гоłodний, згоłodнілий, голодуючий" [10: 559]. Також, на мою думку, не випадає із сюжетної канви твору й переклад прізвиська розбишаки як Wolf the Glutton [дослівно: Вовк Обжора], але перекладачу було б доцільно дотримуватися правила субстантивзації похідного прикметника від іменника: *glutton* > *gluttonous* (обжора > ненажерливий). Як ми знаємо, лише прикметник може набирати субстантиваних рис при додаванні до нього означеного артикля. У деяких епізодах віршованої казки І. Франка було б доцільно використати англійський прикметник "gluttonous", адже ж слід замислитися над цим персонажем – Вовк Неситий, тобто який має потребу в їжі, хоче їсти, голодний. А

прикметник "gluttonous" перекладається з англійської як "ненаситний, ненажерливий, обжерливий" [10: 483]. Вдало ліг в зміст казки "Лис Микита" переклад Вовцюньо на англійський ґрунт, тобто – Wolfie [дослівно: вовченя].

Як ми бачимо, всяке тлумачення конкретного значення "розгортається у середовищі мови", яка словом намагається виразити ідейну суть образу оригіналу.

Щодо перекладу англійською мовою прізвиська Кіт Мурлика, то тут виникає ряд дискусійних моментів, спричинених самою популярністю цієї домашньої тварини як у народній казці, так і в дитячій новочасній віршованій літературі. Поліваріантність прізвиська кота, яке подано в англійському варіанті Б. Мельника, а саме – Purry Cat [дослівно: Кіт, що муркоче], Cat (Кіт), Purry (Мурка), Cat the Purry (Кіт Мурка) і нарешті Cat Moorlyka [транскріпційний переклад Кіт Мурлика], дещо збіднює персонаж у галереї дійових осіб казки-поєми "Лис Микита". Адже ж образ творився письменником за зразком народнопоетичної творчості. Тому нас перш за все мають цікавити два слова англійською мовою – це дієслово "муркотіти" та віддієслівний іменник "муркотіння". Тлумачний словник англійської мови подає такі значення "to purr" і "purr" (муркотіти), "purring" (муркотіння) [6: 175], а в Лонгманському тлумачному словнику ми натрапляємо ще на одне похідне слово "purringly" [7: 1303]. Прикметник "purry" в словниках не зафіксовано. Тому подані варіанти Purry Cat, Cat the Purry не є тими виправданими реаліями, які вибудовують внутрішньо і зовнішньо образ Кота, а транскрибоване слово з української мови "Moorlyka" навряд чи пробудить асоціацію муркотіння в англійського читача, ось чому немає сенсу вводити в канву твору образ Cat Moorlyka, а тим більше – Moortsiu.

Серед галереї вищезгаданих дійових осіб казки-поєми І. Франка читач залишається небайдужим і до Зайця Яця (зменшувальне від імені Іван). Присутність цього образу у творі допомагає розкривати ширше характер та

розбишацьку поведінку Лиса Микити на тлі умов життя "всього звірячого царства, що дає змогу авторові зробити яскраві, зовсім недвозначні натяки на цілий ряд установ та явищ тогочасного галицького суспільства" [8: 44]. Він є саме тим казковим персонажем, який добре знаний як в українському, так і в англійському фольклорі. Згадаймо хоча б цикл казкових оповідей про хитромудрого Братика Кролика, надрукованого у 1880 році під назвою "Brother Rabbit, His Friends and Enemies" ("Братик Кролик, його друзі та вороги"), в основі яких лежить африканський фольклор. Слід пам'ятати ще одного казкаря – Чарльза Лутвіджа Доджсона, краще знаного серед читацького світу під псевдонімом Льюїс Керролл. Заголовок першої казкової оповіді його книги "Аліса в країні чудес" звучить англійською мовою так – "Down the Rabbit-Hole" ("Вниз по кролячій норі"). Як бачимо, англійський світ фольклору витворив власний персонаж Зайця, а саме – Rabbit (Заяць), тому цілком заслужено перекладач Богдан Мельник в сюжетну канву англійського варіанту вживлює образ Rabbit Jack (зменшувальне від імені John). До речі, Яць зменшувальне від імені Іван.

Дещо насторожує переклад прізвища – Ведмідь Бурмило. Перекладач абсолютно нехтує поняттям "бурмило" і вводить в канву англійського варіанту "Bear the Growler" (Ведмідь Бухтило). Все-таки давайте уточнимо, що розуміється під поняттям "бурмило" в українській мові. У I томі "Словника української мови" читаємо, що: "Жартівливе прозвісько ведмедя; [дослівно: перен]; про неповоротну людину: тюхтій, вайло" [9: 260].

Англійське "growler" [дослівно: бухтило] похідне від дієслова "to growl" – тобто "ричати" – не відповідає семантиці слова "бурмило". А чи є відповідник цього слова в англійській мові? Є звичайно, і навіть з фольклорним підтекстом, а саме – іменник "bruin" [6: 108]. Якщо заглибитись у світ народнопоетичної творчості Великобританії часу Середньовіччя, то можна відшукати пам'ятку "Сказання про Лиса Рейнарда" ("Reynard the Fox"), у якому читач зустрічає Бруїна, у прямому значенні Ведмідь. Було б доцільно

озвучити призабутий персонаж середньовічного фольклору і водночас збагатити якість перекладу казки І. Франка "Лис Микита".

На превеликий жаль, Богдан Мельник не розширив колоритність імені Цапа Базиля (він же Базьо), замкнувши свій переклад лише на – Billy, Bill, Old Bill (Біллі, Білл, Старий Білл). Не є новиною для нас, що іменник "billy-goat" у перекладі на українську мову означає "цап" або "козел". Ім'я козла – Базілій (Базьо) походить від чоловічого імені Василь. Варіант Базілій прижився в українській мові завдячуючи романо-германським впливам, адже ж ім'я Василь звучить на англійській мові Basil

Не лише завдячуючи дійовим особам казки, у нас є право стверджувати, що "Лис Микита" є самобутнім українським національним епосом. Все-таки варто звернути увагу на географічну локалізацію подій, які відбуваються у сюжетній канві віршованої казки. Перш за все неодноразово згадується Львів [1: 74, 76, 168, 190], в одинадцятій пісні зустрічається і містечко Магерів, і річка Черемош [1: 208], і гора Говерла [1: 106], і гірський хребет Черногора [1: 108].

Перекладач Б. Мельник також недооцінив як слід назву старовинного міста Львів. Він трансформував Львів у Lionburg. Сполучивши два іменники "lion" (лев) і "burg" (середньовічне місто, фортеця) в єдине ціле, тим самим перекладач створив власний образ міста, грубо порушивши Франковий принцип збереження "наших українських кольорів".

Під час порівняльного зіставлення тексту-оригіналу з англійським варіантом Б. Мельника зафіксовано прикрий випадок, коли назва міста Львів повністю нехтується перекладачем:

І дітей поцілувавши,

Then, having kissed each toddler's head

[Так, малюків усіх поцілувавши]

Жінці в вухо пошептавши

Fox whispered what wasn't loudly said

	[Прошепотів Лис те, що зазвичай не говорив]
Що там ще сказати мав,	To Vixen who was sniveling.
	[Лисиці, що розрюмсалась]
Лис Микита, мов у гості,	And then, as if to some blithe party,
	[І після, ніби на якусь вечірку]
В Львів на зустріч царській злості,	He left with Badger, gay and hearty,
	[Пішов він з Борсуком, веселим і енергійним]
Враз з Бабаєм почвалов. [1: 76]	To face the very angry King. [2: 77]
	[Зустрітись з дуже гнівним Королем]

Навмисне перекручення етнотопонімічних назв заради рифми призводить до збіднення географічної описовості простору і часу, в якому розвивається дійство самої казки. Синхронно-порівняльне зіставлення тексту оригіналу з його англomовним варіантом свідчить, що містечко Магерів перетворюється на чужинське місто Гонолулу:

Оригінал:

Вниз пішло відро Вовчиці
 Вверх пішло зо дна криниці
 Те відро, де Лис сидів!
 "Ну, тітусю, будь здорова!
 Я біжу до Магерова!"
 Крикнув Лис, як вверх летів. [1: 208]

Переклад:

On that disastrous downward trip
 [На цій згубній дорозі вниз]

She saw Mykyta upwards zip

[Вона побачила Микиту, який як куля вгору мчить]

He laughed and called to her: "Yippee!"

[Він посміхнувся й закликав до неї: "Ура!"]

My ship's ahoy! Hey auntie lulu!

[Мій корабель ахой! Ей тітко Лулу!]

I have to go to Honolulu!

[Я маю йти до Гонолулу!]

And so we must part company! [2:209]

[І тому нам потрібно розійтись!]

Недбальство перекладача спричинює віршований текст казки І. Франка до втрати найголовнішого, над чим так ревно клопотався письменник, – збереження пізнавально-акумуючих та художньо-естетичних етновартостей України.

Переклад творів І. Франка англійською мовою є занадто клопіткою і водночас відповідальною творчою працею, тому що у будь-якому його прозовому чи поетичному творі відкрито простежується співвідношення мови і етнокультури в межах соціально-побутової активності людини.

Тут перш за все мусить бути використаний потенціал порівняльних лінгвістичних і чуттєвих знань та навичок перекладача, їх взаємодію з дійсністю, описаною автором у творі. Якість перекладу казок І. Франка запідвладна етнолінгвістиці лише за одної умови: ніколи не ігнорувати основами мовознавчого аналізу твору, який перекладається; не поспішати трансформувати найцікавіші моменти тексту оригіналу на англійськомовний ґрунт, коли присутній дух відповідальності за збереження ідейно-художньої своєрідності твору як такого. Не дарма Джордж Стайнер у своїй великій

праці з проблем перекладознавства "After Babel" ("Після Вавилону") неодноразово любить повторювати одну і ту ж сентенцію, що творчо мислячий перекладач мусить як слід розуміти логіку і дух автора тексту, він зобов'язаний проникати як у глибини чужої мови, так і рідної, тому що вони рухаються в дуальній площині, де і рідняться [11: 262].

---

1. Англо-український словник в 2 томах / За ред. М. І. Балла. – Т. 1. – К., 1996. – С. 155, 483, 559.
2. Закревська Я. В. Казки І. Франка (мовно-художній аналіз)/Я. В. Закревська. – К., 1966. – С. 44.
3. Зорівчак Р. Реалія і переклад (на матеріалі англійських перекладів української прози)/Р. Зорівчак. – Львів: ЛДУ, 1989. – С. 38 – 45.
4. Квіт С. Основи герменевтики/С. Квіт. – Київ, 1999. – С. 42.
5. Левый И. Искусство перевода / И. Левый; пер. В. Россельс. – М.: Прогресс, 1974. – С. 53.
6. Словник української мови в 11 томах. – Т. 1. – К.: Наукова думка, 1971. – С. 260.
7. Франко І. Лис Микита/І. Франко. – Київ, 2008. – С. 1 – 310.
8. Longman Dictionary of the English Language. – Viking, 1995. – P. 1303.
9. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. – М., 1982. – P. 175.
10. Franko I. Fox Mykyta. English version by Bohdan Melnyk. – Toronto, 2001. – P. 2 – 209.
11. Steiner G. After Babel. Aspects of Language and Translation. – London–New York: Oxford University Press, 1992. – P. 262.